

BERDE IMRE

Kossuth Ferenc gyermek- és ifjúkora (1841–1867)

Bevezetés

A történeti biográfia az egodokumentumok és a rendelkezésre álló történeti források teljességének kritikai felhasználásával foglalkozó, tudományos módszertannal rendelkező, objektivitásra törekvő, konstruáló, komplex narratív ábrázolású történettudományi műfaj, melynek témája az életpálya, azaz az egyén és kapcsolati hálója, tehát kollektív életeseményeinek és élettapasztalatainak összessége.¹ Ez azt is jelenti, hogy „a kutatott személy ugyan egy egyedülálló, morálisan autonómnak mondott történeti individuum, mégis egyidejűleg a saját történelmi környezetének”² része. Mivel az individuum és a társadalom viszonya nem dichotomikus, a biográfia a társadalom, a kultúra és a szubjektum összekapcsolásaként értelmezhető. Tehát az életrajz tárgya a strukturálisan beágyazott történelmi folyamatok része. Így a szubjektum és struktúra egymástól kölcsönösen függő viszonyban állnak egymással.³ A történeti életrajz műfaja éppen ezen kauzális folyamatok mélyebb megismerését teszi lehetővé, melyek befolyásolják, de nem determinálják a szubjektumot.⁴ Ilyen módon a történeti biográfia a társadalomtörténet-írás része, melynek aktuális, disszertáció keretében bemutatni kívánt tárgya Kossuth Ferenc.

Ez a dolgozat kimondottan Kossuth Ferenc gyermek- és ifjúkorára koncentrálna, elsősorban a társadalomtörténet-írás gyermekkortörténeti nézőpontjából. Ez lehetőséget ad a gyermekszemlélet, a nevelési szokások és gyermek iránti attitűd vizsgálatára Kossuth Ferenc esetében.⁵ Ezt egészíti ki a családtörténeti szempont, amely már a mikrokörnyezet szociális aspektusaira, valamint a szocializáció és szerepelsajátítás folyamataira fókuszál a származás és kapcsolati háló feltérképezése mellett.⁶ A neveléstörténeti szempont érvényesítése evidencia.

¹ Kövér 2017: 25–26.

² Bödeker 2003: 20.

³ Bödeker 2003: 19–31.

⁴ Gyáni 2017: 55.

⁵ Pukánszky 2001: 7.

⁶ Szendrei 2023: 81.

A családi háttér szerepe az egész életutat meghatározó jelentőségű egy ember életében, így nem megkerülhető Kossuth Ferenc történeti biográfiai elemzésében sem.⁷ A vizsgálatkor feltétlenül figyelembe kell venni, hogy a gyermek számára a szülők jelentik az érzelmi biztonságot. Azaz a családot megbonthatatlan egységként érdemes kezelni, melyben az eltérő szülői szerepek együttes hatása érvényesül a gyermek személyiségfejlődése során.⁸ A vizsgálatba be kell vonni a testvéreket is, hiszen a személyiség és a szociális készségek fejlődésére legalább olyan hatásuk van, mint a szülőknek. Viszont fontos kikötés az is, hogy a testvéri kapcsolatok nem értelmezhetők a szülői jelenlét nélkül.⁹

További vizsgálati szempont a keresztszülőség kérdése, ami a műrokonság legfontosabb intézményeként a gyermeket tekintette a rokoni viszony kapcsolódási pontjának.¹⁰ Nemcsak a keresztszülő és keresztyermek viszonya érdekes ebben az esetben, hanem a szülők felkérése a keresztszülőségre, mely a szokásokhoz híven leggyakrabban a régi barátságokon alapult és vált lelki rokonsággá.¹¹

A családi háttér áttekintése nem tekinthető teljesnek Kossuth Ferenc nevelőinek megemlézése nélkül. Ugyan a nevelősködés a 19. századi értelmiségi karrierút egy szakaszaként volt értelmezhető, a munkaadó és nevelő viszonya nem ritkán baráti minőségűvé vált. Ez a gyermekekre nézve komoly hatással bírt, hiszen az ismeretátadáson jóval túlmutató nevelői munka a szülők által kitűzött nevelési célok elérésével nem ért véget, hanem a szülői jelenlét hiányának pótlásában is fontos szerepet játszott.¹² Ennek eredményeként a nevelő és tanítvány viszonya egy bensőséges atya-fiú kapcsolat szintjéig is fejlődhetett.¹³ Ezért a megfelelő nevelő szerepe a gyermek neveltetésében meghatározó szempontnak tekinthető.

Kossuth Ferenc gyermek- és ifjúkorának kronológiai keretét 1841 és 1867 alkotja, amelyen belül négy időintervallumot lehet világosan elkülöníteni. Így a reformkor, a szabadságharc, a törökországi, angliai és franciaországi vándorévek, valamint az olasz emigráció időszakainak esszenciális bemutatására nyílik lehetőség. Külön hangsúlyt kap a tanulmányban a méltatlanul elfeledett reformkori pedagógus, Karády Ignác munkássága is, mely elválaszthatatlan a Kossuth-gyermekek nevelésétől.

⁷ Varga 2011: 214–215.

⁸ Visontai-Szabó 2018: 129.

⁹ Kocsor – Láng – Babós – Gyuris 2022: 345–347.

¹⁰ Nagy Varga 2000: 535.

¹¹ Nagy Varga 2000: 540; Benda 2008: 295.

¹² Sári Szabó 2017: 494.

¹³ Virág 2013: 71.

A „gondtalan” kisgyermekkor (1841–1847)

Kossuth Ferenc szülei érett felnőttként házasodtak össze és vállaltak gyermeket 1841-ben. Ez a tény a gondviselés és nevelés területén eleve határozottabb elképzelésekkel rendelkező szülőket feltételezett.¹⁴ Az apa, Kossuth Lajos (1802–1894) ekkor már a reformkor megkerülhetetlen ellenzéki politikusa volt, aki a korszak vállalkozó mecénásának, László Ferencné Szüts Jozefának (1784–1865) a csendes közvetítésével vette feleségül Meszlényi Teréziát (1809–1865).¹⁵

Kossuth egyik Szemere Miklósnak írt levelében bevallotta, hogy tartott a családalapítástól saját közéleti szerepvállalása miatt.¹⁶ Azonban Meszlényi Teréz iránt nemcsak szerelmet érzett, hanem felismerte és értékelte határozott jellemét is. Családcentrikus gondolkodásának egyik alappilléreként értékelhető, hogy szeretett feleségét a leggyakrabban „kedves Angyalom”¹⁷ vagy „éltem anyyala”¹⁸ néven szólította. A másik pillér a békés családi környezet, amely a közéletben elmerülő Kossuth Lajos stabil lelki hátterét tudta biztosítani.

Meszlényi Terézia „az örülségig” szerette Kossuthot,¹⁹ viszont kevés pozitív kicsengésű vélemény maradt fenn róla a kortársaktól és a történetírásban.²⁰ Abban viszont egyetértés tapasztalható, hogy 1865-ben bekövetkezett haláláig igyekezett biztosítani a közszerepléshez szükséges stabil családi hátteret férje számára.²¹ Kossuthot általában megingathatatlan jellemnek ismerték, akit azonban eleinte féltettek a nem különösebben szépnek tartott Meszlényi Terézzel kötött házasságtól.²² Kossuthné egyik legjobb barátnője, Vachott

¹⁴ Németh – Pukánszky 2004: 278.

¹⁵ Losonczy Tóth 2008: 67–71.

¹⁶ Kossuth levele Szemere Miklóshoz: eleget tett epigrammaival kapcsolatos kérésének; bejelenti, hogy megházasodik. Pest, 1840. november 27. In: KLÖM VII: 663.

¹⁷ Lásd például: Kossuth levele feleségéhez a táborba vezető útról. Törökszentmiklós, 1849. március 14. In: KLÖM XIV: 653.; Kossuth levele feleségéhez a cibakházi főhadiszállásról a seregek elindulásáról. Cibakháza, 1849. március 16. In: KLÖM XIV: 659; Kossuth levele feleségéhez, a tiszafüredi főhadiszállásról. Tiszafüred, 1849. március 27. In: KLÖM XIV: 741.

¹⁸ Lásd például: Kossuth levele feleségéhez Egerből. Eger, 1849. március 31. In: KLÖM XIV: 773; Kossuth levele feleségéhez az egeri ünnep életésekről. Eger, 1849. április 2. In: KLÖM XIV: 795.

¹⁹ Meszlényi Teréz Tanárky Augusztának beszámol az esküvői készülődésekről, annak tervezett időpontjáról és tartós gyengélkedéséről; bevallja barátnőjének, hogy tart ugyan a házasságtól, de őszintén föltárja előtte Kossuth iránt érzett szerelmét; ír völegénye anyagi helyzetéről, a Pesti Hírlap megjelenéséről és az iránta megnyilvánuló nagy érdeklődésről; kitér barátnője és Rudolf öccse kapcsolatára is. Pest, 1841. január 7. In: Losonczy Tóth 2008: 108.

²⁰ Lásd például: „(...) Kossuth, egy művelt lelkű, bájos hölgyet: Meszlényi Terézt vezetvén oltárhoz.” Gracza 1894, 96. További historiográfiai áttekintést ad Fazekas 2004: 72. Lásd még: Kossuth levele Szemere Miklóshoz: eleget tett epigrammaival kapcsolatos kérésének; bejelenti, hogy megházasodik. Pest, 1840. november 27. In: KLÖM VII: 663.

²¹ Fazekas 2004: 71.

²² Széchenyi „szegény tatárnak” nevezte Kossuthot, utalva Meszlényi Terézia nem éppen előnyös külsőjére. Lásd: Fazekas 2004: 71. Erdélyi János levelei Szemere Miklóshoz. II. Budapest, 1841. január 17. In: Perényi 1905: 235.

Sándorné Csapó Mária (1828–1896) visszaemlékezésében úgy vélte, hogy a kortársak vagy félreismerték Meszlényi Teréziát, vagy Kossuth-ellenes propagandisták voltak.²³ Az általa bemutatott kormányzóné a férjére büszke, hűséges, szerető és önfeláldozó feleségként és anyaként jelenik meg, aki mindent a közélet forgatagában élő családjának rendelt alá. Különösen sok figyelmet fordított Vachottné arra, hogy Kossuthnét ne csak aggódó feleségként, hanem férje legfőbb testőreként ábrázolja, mint aki azt a pohár vizet is személyesen ellenőrizte, amelyet Kossuth Lajosnak szolgáltak fel lakásában.²⁴

Ehhez képest a kortársak többségében Kossuth rossz természetének, téves politikai döntései forrásának tartották Meszlényi Terézt. A legsúlyosabb kritikával Irinyi József (1822–1859) illetve Kossuthnét, akit szerinte időben kellett volna száműzni Kossuth mellől.²⁵ Lónyai Menyhért grófot (1822–1884) 1848 januárjában az zavarta leginkább, hogy a Kossuthal tartott megbeszéléseken „*a felesége ott ült s mindig belebeszél*”.²⁶ Duschek Ferenc (1797–1873), Kossuth pénzügyminisztériumi államtitkára úgy vélte, hogy Madarász László (1811–1909) rendőrminiszter és Kossuthné egyformán negatív befolyással bírt Kossuthra, „*ártalmatlanná tétele ezért különösen fontos*”.²⁷ A szabadságharc idején szintén ugyanott tevékenykedő és Kossuthot keményen bíráló Pálffy János (1804–1857) tényként próbálta beállítani visszaemlékezésében, hogy Kossuthné a Habsburgok trónfosztása után „*naponta fejére tette a koronát, nézve és gyönyörködve a tükör előtt Magyar-, Tót-, Horvát- és Erdélyországok jövődöbeli királynőjében*”.²⁸ Emlékirataiban arra is kitért, hogy a kormányzó biztonságáért felelős Madarász László Kossuthnét tájékoztatta először a Kossuth Lajosnak címzett fenyegető levélről, melyet elolvasva elájult a kormányzóné.²⁹ A „koronás” Wargha István (1808–1876) egyik Kossuthról szóló elbeszélő költeményében ugyanezt a rágalmat fogalmazta meg Kossuthnéval kapcsolatban.³⁰ A Kossuthot gyenge és becsvágyó jellemnek tartó Horváth Mihály (1809–1878) szerint a politikus erkölcsileg hiteltelen emberekkel vette magát körül,³¹ akik közül a legártalmasabb Kossuthné volt.³² Perczel Miklós a férjét vezetni képes „Meszlényi Trézsit” leggyakrabban csak pöffeszkedő uralkodónak titulálta,³³ aki „*még ha nem is hordaná fel pisze orrát annyira, mindenkitől udvarlást kíván, oly ostoba, hogy csak untatna társasága*”.³⁴ Szemere Bertalan „kiállhatatlan, gőgös, amellet paraszt modorú, beszédű” személyként emlékezett rá.³⁵

²³ Vachott 1888: 97.

²⁴ Vachott 1888: 97.

²⁵ Irányi – Chassin 1989: 342–343.

²⁶ Hermann 2000: 48.

²⁷ Hermann 2000: 238.

²⁸ Szabó T. 1939: 94.

²⁹ Szabó T. 1939: 114–115.

³⁰ Deák 2010: 200.

³¹ Horváth 1872: 379–380.

³² Horváth 1872: 378–379.

³³ Perczel 2024: 164.

³⁴ Perczel 2024: 178.

³⁵ Szemere 1869: 92. Meszlényi Terézia sajátos kisalföldi tájszólását elemzi Losonczy Tóth 2008: 5–8.

Kossuth Ferenc szüleinek házassága a Kossuthék megítéléséből fakadó, sokszor rágal-mazásig fajuló ellentétes kritikák ellenére alapvetően két egyenlő és egymást kiegészítő autonóm személyiség szerelmi szövetségeként értékelhető.³⁶ Az egymásnak ellentmondó forrásokból kitűnik Meszlényi Terézia aggódó és távolságtartó személyisége is, ami a feleség- és anyaszerepben egyaránt megtalálható. A Kossuth Lajost érő vád, miszerint „asszonyi kamarilla” befolyása alatt állt volna, akinek közéleti karriervágyát a királynéi címre vágyó felesége táplálta, nem igazolható. Nem bizonyítható ugyan, de a forrásokból megismert habitusuk és a magyar ügygel kapcsolatos hasonló gondolkodásuk alapján feltételezhető, hogy a Kossuth házaspár egyenlőségen alapuló partneri viszonyban élt. Ebben a családot érintő legapróbb ügyek és a legnagyobb közéleti kérdések egyaránt helyet kaphattak. Az olyan kapcsolat pedig, ahol a nő a férfi mellett egyenrangú partnereként jelent meg, egyáltalán nem felelt meg a kor házassággal kapcsolatos általános elvárásainak.

Vachott Sándorné emlékei alapján rekonstruálható, hogy Kossuth sokat tartózkodott dolgozószozájában,³⁷ ami illeszkedik a korszak polgári családjainak apaképéhez.³⁸ Habár Kossuth távollévő apa volt, a családi rend és értékek hordozója is volt egyben, aki mindig a legnagyobb szeretettel viseltetett családtagjai iránt. A korszakban szokásos családi hierarchia itt is tetten érhető, vagyis az apai tekintély létezett a Kossuth családban is.³⁹ A háztartást Meszlényi Teréz vezette, levelezései alapján úgy tűnik, hogy anyagi tekintetben is. Legalábbis felelős volt a Kossuth Lajos által biztosított összeg beosztásáért, ami a korszaknak megfelelő jelenségnek számított polgári körökben.⁴⁰

Kossuth Ferenc keresztapja Deák Ferenc volt, őutána kapta az első nevét is.⁴¹ Kiss Károly feljegyzése szerint Deák mellett Bezeredy István (1796–1856) és Klauzál Gábor (1804–1866) tartotta keresztvíz alá a kis Ferencet.⁴² A keresztszülőség definíciója szerint Deák Ferenc és Kossuth Lajos családjának rokoni szálait tehát ebben az esetben Kossuth Ferenc kapcsolta össze, ami Deák és Kossuth egyenlőségen alapuló barátságának manifesztálódásaként és reprezentációjaként értelmezhető.⁴³ Tágabb értelemben pedig a reformkor vezető alakjai között alakított ki formálisan is szorosabb viszonyt. Talán így is értelmezhető a joggyakornok Degré Alajos emléke egy 1842-ben Kossuth Lajos tiszteletére megszervezett fáklyás menetről, amikor a Szép utcai emeleti lakás ablakában

³⁶ Meszlényi Terézia Tanárky Augusztához Kossuth iránt táplált érzéseiről és a pesti társasági élet eseményeiről. Pest, 1840. július 11. In: Losonczy Tóth 2008: 97–99.

³⁷ Vachott 1888: 99–100.

³⁸ Németh – Pukánszky 2004: 295.

³⁹ Vachott 1888: 100.

⁴⁰ Németh – Pukánszky 2004: 354.

⁴¹ Kosáry 2002: 266. Lajos Tódor keresztapja egyébként a reformkor másik nagy alakja, br. Wesselényi Miklós volt, akitől Kossuth számos gondolatot átvett, illetve akinek az oldalán elindult a politikai pályán. A kérdést említi Trócsányi 1965: 154. Wesselényi és Kossuth kapcsolatát elemzi Csetri 1994. Kossuth egyébként Wesselényi legidősebb fiának egyik keresztapja volt. Itt feltehetően Wesselényi hívta vissza Kossuthot keresztapának. Lásd: Merényi-Metzger 2011: 127, Wesselényi 1903: 67. De arra is utalhatott Wesselényi, hogy Kossuth legyen tanú a keresztelőnél. Erre a lehetőségre lásd Nagy Varga 2000: 536–537.

⁴² Losonczy Tóth 2008: 58.

⁴³ Benda 2008: 294.

Kossuth mellett Deák Ferenc is megjelent, és „jószívuileg mosolyogva, karjára emelte keresztfiát, a kis Kossuth Ferenczet”.⁴⁴ Egyébként a három keresztapa egyik legfontosabb közös ügye a nemzeti egység alapjának tekintett kisgyermeknevelés volt.⁴⁵

Deák Ferencnek valószínűleg bensőséges kapcsolata volt a kis Kossuth Ferencsel. Erre egyik 1844-ben kelt, Kossuth Lajoshoz írt levelének búcsúsorai is utalnak,⁴⁶ de az alig 6 éves keresztfiával való jó viszonyát bemutató kis levél is árulkodik róla. Deák kapcsolata Kossuthékkal 1848–1849-ben fokozatosan megszakadt. Ennek legfőbb oka, hogy Deák érzékeny személyiség volt, az erkölcsöt és a hagyományokat – Kossuthhoz hasonlóan – alapvetőnek tartotta.⁴⁷ Ugyanakkor nem bízott Kossuth Lajos elképzelésében és módszereiben, viszont nem is állt útjába, hanem egyre inkább visszavonult az országos politikától.⁴⁸ Bár elkötelezett híve volt az alkotmányos monarchiának, azonban Kossuth Lajostól eltérően ezt következetesen a *pragmatica sanctio* alapján álló Ausztria és Magyarország közötti közjogi kapcsolat keretei között vélte megvalósíthatónak, ezzel próbálva megőrizni Magyarország egységét,⁴⁹ így nem értett egyet a trónfosztással sem.⁵⁰

Kossuth Ferenc keresztanyja László Ferencné lett.⁵¹ A reformkori sikeres üzleti és mecénási tevékenysége miatt közismert özvegy a Kossuth család közeli barátjának számított.⁵² Vachott Sándorné emlékei szerint „köztudomású dolog volt csodálata s lelkesülése Kossuth, s barátsága ennek családjá minden tagja iránt, úgy, hogy hol ezek voltak, onnen ő sem hiányozhaték”.⁵³ Közéleti szereplése nem merült ki a reformkori társas életben és a filantrópiában, hanem látogatta a pozsonyi diéta üléseit is.⁵⁴ Ráadásul Lászlóné biztosított lakást Kossuthéknak a Szép utca 3. szám alatt.⁵⁵ Kossuthékkal való bizalmas viszonya tehát egy, a reformeszmék iránt elkötelezett és Kossuthék által kedvelt személyről árulkodik.

⁴⁴ Degré 1876: 7.

⁴⁵ Kurucz 2002: 11–12.

⁴⁶ Levél Kossuth Lajoshoz. Zalaegerszeg, 1844. december 7. In: Deák 2001: 442.

⁴⁷ Takács 1991: 10; Király 2003: 10, Takács 2003: 143.

⁴⁸ Deák – Molnár 2003: 85.

⁴⁹ Takács 1991: 24. „Meg vagyok arról is győződve, hogy a Monarchiát veszély, Magyarország önállását s nemzetiségét halál fenyegeti – nem az illír és pánszláv mozgalmak azok, mik veszélyesek, ezek csak kórjelek, előpostái az öszvevonuló zivatarnak, s bizonyosságai annak, hogy a nemzettest szilárdul meg nem áll a veszélyben, mert semmi öszve nem tartja. Ha van még eszköz, ami a veszélyt egykor elháríthatja, csak egyetlenegy van, s ezen eszköz: a népet, melyet e nemzethez, ezen nemzeti önálláshoz sem szeretet, sem nemzetiség, sem bizodalom, sem anyagi s erkölcsi jólét nem kötnek, a polgári jogok megosztásával kapcsolni e hazához, hogy oka legyen védelmezni azon állapotot, melynek változtatával ő is csak vesztethetne, de semmit nem nyerhetne.” Levél Oszterhuber Józsefhez. Pest, 1842. november 10–16. In: Deák 2001: 345–346.

⁵⁰ Takács 2003: 141–142.

⁵¹ Losonczy Tóth 2008: 58.

⁵² Vachott 1935: 38.

⁵³ Vachott 1935: 38.

⁵⁴ Losonczy Tóth 2008: 62.

⁵⁵ Ács 1989: 53.

Feltehető, hogy a Kossuth házaspár tudatos gyermeknevelési koncepcióval rendelkezhetett, így szigorúan meghatározott szempontoknak megfelelő nevelőt kívánt gyermekei mellé. Valószínű, hogy ebben Kossuth Lajos egyesületi és politikai kapcsolatai is segítettek, ugyanis Görög Imre (1818–1881) és Karády Ignác (1820 k.–1858) személyében éppen az egyesület által működtetett Tolnai képző- és példányintézetben végzett kisdédóvókat foglalkoztatott gyermekei nevelőjeként.⁵⁶ A kisdédóvóképző vezetését az a Wargha István (1808–1876) látta el ekkoriban (1837–1843),⁵⁷ aki Kossuth egyik leghűségesebb követője és „szócsöve” volt a reformkorban, kapcsolatukat kezdetben bizonyosan a kisdédóvás ügye alapozta meg.⁵⁸ Szakmai tekintélye kétségen felül állt, ugyanis Samuel Wilderspin gondolatain alapuló „hagyományos nemzeti irányzatként” ismert elméleti-módszertani pedagógiai munkássága az 1870-es évekig alapjában határozta meg az óvodai nevelést.⁵⁹ Wargha szerepe tehát döntő lehetett mindkét nevelő kiválasztásában, mivel Kossuth igényeit és a kisdédóvóképző növendékeit⁶⁰ ismerve elegendő információ állt rendelkezésére a megfelelő jelöltek felkutatásához. A választás Görög Imrere esett, aki feltehetően csak 1846–1847 között látott el nevelői feladatokat a családnál, azután Kossuth titkáráként tevékenykedett.⁶¹ Ezért 1847 augusztusának végén Kossuth új nevelőt keresett, amiben Székács József későbbi evangélikus püspök közbenjárását kérte,⁶² és feltehetően Wargha István is bekapcsolódott a kiválasztási folyamatba. Így kerülhetett Kossuthékhoz nevelői alkalmazásba Karády Ignác, aki Kossuthhoz lojális, mégis önálló gondolkodású, kísérletező és közkedvelt személy hírében állt. Ráadásul a neveléstudományt hivatásának tekintette, így kora pedagógusainak gondolatait előszeretettel innoválta saját tapasztalataival.

Wargha István tanítványaként a Kossuth gondolkodásához illeszkedő „hagyományos nemzeti irányzatot” követte nevelőként.⁶³ Így pedagógiai elvei között kiemelkedik a nemzeti nevelés fontossága, amit a magyar nyelv és kultúra tanításán keresztül tartott elérhetőnek már az óvodákban.⁶⁴ Krédójának tekintette, hogy az elhivatott nevelő a rábízott gyermek testi, lelki és jellembeli fejlődését segítse.⁶⁵ Ezt a semleges és igenleges nevelési módok kombinálásával vélte elérhetőnek, amiben a szülők és a nevelők eszközök csupán. Azaz a szülői felelősség inkább a szellemi-lelki, mintsem az anyagi támogatásban nyilvánul meg.⁶⁶ Karády szerint ugyanis a gyermek eredendően se nem jó, se nem rossz, viszont bármelyiké válhat. Tehát a minél korábban elkezdett nevelés során az akaratot

⁵⁶ Kurucz 2002: 80

⁵⁷ Deák 2010: 23–33.

⁵⁸ Deák 2010: 45–47, 63–82.

⁵⁹ Deák 2010: 8.

⁶⁰ Wargha István jó kapcsolatot ápolt a hallgatóival, és tartotta a kapcsolatot végzett növendékeivel is. Deák 2010: 25.

⁶¹ Fővárosi Hírek. Fővárosi Lapok, 1881. június 6. 881.

⁶² Kossuth fiainak levele. Budapesti Hírlap, 1885. június 25. 4.

⁶³ Kurucz 2002: 99.

⁶⁴ Karády 1848: 72–73.

⁶⁵ Karády 1848: 6.

⁶⁶ Karády 1848: 2–7.

az erkölcshez kell igazítani a gyermek belátásának pozitív befolyásolásával, hogy végül tettei a gyermek szabad akaratából fakadó meggyőződésen alapuljanak.⁶⁷ Vallotta, hogy a szülők magatartása is a nevelés része, ugyanis a gyermek utánozva tanul.⁶⁸ Fontosnak tartotta a érzékszervek helyes használatának tanítását, így a testnevelést, a helyes étrendet és alvást, illetve a kényelmes ruházat viselését is tanította.⁶⁹ A játékot a gyermek lételemének tekintette, amely a kognitív és nem kognitív képességek fejlődésére hat, és különösen az önállóságot fejleszti.⁷⁰ A büntetés tekintetében a hangerőt tartotta legcélravezetőbbnek, de végső esetben nem vetette el a testi fenyítést sem. Viszont mindkét esetben szükségesnek tartotta a büntetési forma szóbeli indoklását.⁷¹ A természetismeret, matematika, földrajz és nyelvtan oktatásán túl kimondottan lényegesnek tartotta a mese, a vers és az ének tudatos használatát a nevelésben, nemcsak az erkölcsi mondanivaló, hanem a gyermeki képzelőerő fejlesztése miatt is.⁷² Kossuth Ferenc tehát a szülői pedagógiai elvek alapján, de Karády gyakorlati megvalósításán keresztül kapott nevelést.

1848 februárjában jelent meg először magyar nyelven Cervantes népszerű pikareszk regényének átdolgozása. A feltehetően francia nyelvű forrásból készült magyar átdolgozást Karády készítette. Olyan könnyített olvasmánynak készült, amely arányosan redukálta a barokk szöveget, törekedve a történet humorának és tanulságainak megtartására, melyet helyenként saját módosításokkal látott el. Elképzelhető, hogy eredetileg Kossuth Lajos biztatására készítette el a magyar átdolgozást Kossuth gyermekei részére.⁷³

A forradalom és szabadságharc (1848–1849)

Karádyt a Kossuth gyermekek nevelésében rendkívül lelkiismeretesnek ismerték. Vachott Sándorné 1849 tavaszáról írt visszaemlékezésében is ezt emelte ki vele kapcsolatban: „Nevelőjük, Karády Ignác, nem csak vég pillanatáig híve maradt a kormányzónak, de igen lelkiismeretes, jeles férfiú vala, aki éjjel-nappal azon törte fejét, mi válnék kitűnő kis tanítványainak előnyére, mi felelne meg a nagy várakozásnak, melyet Kossuth Lajos gyermekeitől a közvélemény úgyszólván megkívánt.”⁷⁴ Pedagógusi elhivatottságát és képességeit vélhetően tényleg próbára tette a gyerekekkel szembeni szülői és társadalmi elvárás. Ennek egyik fontos eleme volt a Kossuth család iránti rendkívüli lojalitása, továbbá ügyelt arra, hogy a rábízott gyerekek viselkedése és tudása korukhoz és – a kormányzó családja lévén – társadalmi

⁶⁷ Karády 1848: 10–12.

⁶⁸ Karády 1848: 13–37.

⁶⁹ Karády 1848: 38–50.

⁷⁰ Karády 1848: 51–53, 70–71.

⁷¹ Karády 1848: 73–77.

⁷² Karády 1848: 85–150.

⁷³ Végh 2009: 52–53.

⁷⁴ Vachott 1888: 198.

rangjukhoz méltó legyen. Karády egyaránt figyelt az illemszabályok oktatására és az életkorhoz igazított általános műveltség megtanítására is. A legidősebb fiú, Ferencnek (1841–1914) még 1848. január 1-jén kelt és keresztapjának, Deák Ferencnek gyöngybe-tűkkel és jó helyesírással írt kis üzenete nevelője lelkiismeretességének is bizonyítéka:

„Kedves Keresztatyám! Azt mondotta édes mamám: írjak keresztatyámnak levelet és én örülök, hogy írni tudok, mert nagyon szeretem kedves keresztatyámat, de még jobban örülnék, ha szóval mondhatnám meg mennyire szeretem, azért kérem látogasson meg bennünket, hadd czirogathassam meg kedvem szerint. Isten áldja meg édes keresztatyámat, kívánja szívből Pozsonyban Január 1én 1848 szerető keresztfia Kossuth Feri.”⁷⁵

Egyébként a kis Feri kortársaihoz képest bőven átlagon felüli ismeretekkel rendelkező tehetséges gyermeknek ismerték, akit ekkoriban a rajzolás kötött le igazán.⁷⁶

Ismert az is, hogy a gyerekeket rendszeresen délelőtti sétára vitte, melynek során alkalmanként Vörösmartyhoz is ellátogattak. Vachott Sándorné emlékei szerint a legkisebb fiú, az ekkor alig 5 éves Kossuth Lajos Tódor (1844–1918) egy alkalommal elszalva a Szózatot is Vörösmartynak.⁷⁷ Karádynak ez a gyakorlata egybecseng a nemzeti neveléssel és a testneveléssel kapcsolatos elveivel.

Ferenc és Lajos Tódor rendszeresen részt vett a honvéd vadászok nagyváradi Gilány téren tartott gyakorlatain, ugyanis tiszteletbeli vadásztisztek voltak.⁷⁸ A vadászrezd szervezője Ormai Norbert volt, aki a reguláris alakulatok jó lövészeit, de gyengébb testi-lelki adottságú katonáit kívánta speciális felderítő gyalogságba tömöríteni.⁷⁹ Bartha Mór úgy emlékezett vissza, hogy a gyerekek kivétel nélkül egyenruhában jelentek meg, és *„nagy érdeklődéssel nézték mindig is a mi gyakorlatainkat, s csak akkor távoztak el onnan, amikor a gyakorlatnak vége lévén minket hazabocsátottak”*.⁸⁰

Ahogy a szabadságharc veresége egyre inkább elkerülhetetlennek tűnt, Kossuth Lajos gondoskodott gyermekei biztonságáról. Ennek érdekében feltehetőleg közvetlenül az 1849. július 11-én lezajlott harmadik komáromi csata után elkezdte megszervezni a meneküléseket,⁸¹ hiszen Pestről a Dunántúlra küldte őket, míg a kormány Szegedre költözött.⁸² A szabadságharcot lezáró 1848. augusztus 9-i temesvári vereséget követően

⁷⁵ MNL OL R122 II. H. 8-1. Kossuth Lajos gyermekeire vonatkozó iratok. Kossuth Ferenc keresztatyjához. 1848. 01. 01.

⁷⁶ Vachott 1888: 198. Kossuth Ferencről csak 1859 után maradtak fenn rajzok, melyeket lásd: MNL OL P444 31. 1. Kossuth Ferenc iratai. Rajz-album, 1859. Kossuth Lajos Tódor is jól bánt a ceruzával, amit mutat egy 1850. júliusi keltezésű, Kossuth Lujzának készített rajza Kütahya egyik épületéről. MNL OL R122 II. H. 10-2. Kossuth Lajos gyermekeire vonatkozó iratok. Tódor ceruzarajza, 1850 július. Ebből némileg lehet következtetni a 8 éves Kossuth Ferenc rajztehetségére is.

⁷⁷ Vachott 1888: 198.

⁷⁸ Gacsályi 1981: 49.

⁷⁹ Süli 2016: 31–34.

⁸⁰ Gacsályi 1981: 49.

⁸¹ Rainer 1995: 30.

⁸² Hajnal 1927: 8.

a Kossuth család három részre szakadt. Kossuth Lajos a kormányzóságról lemondva, egész családját hátrahagyva menekült el Magyarországról, végül török védőőrizetben internálták Sumenbe. Itt találkozott 1850. január 15-én a külön úton, hamis útlevéllel és szerb kormányzati támogatással menekülő feleségével.

A gyerekek dunántúli bújtatása csak rövid ideig volt sikeres, amiben a Meszlényi rokonság segített. Oktatásuk a körülmények ellenére sem szakadt meg, hiszen Karády mellett nagynénjük, Marton Antónia, azaz „Tóni néni”, valamint Mari nevű dajkájuk gondoskodott róluk.⁸³ Splény Béla emlékiratában viszont úgy emlékszik, hogy ekkoriban egy Vörös nevű nevelő kísérte a gyerekeket,⁸⁴ ami felveti a kérdést, hogy azonosítható-e ezzel a személlyel a bujdosó Karády, vagy sem, hiszen használhatott álnevet.⁸⁵

Evidens, hogy a rejtőzködésük alatt nyilvánosan nem mutatkozhattak, Karády mégis megtalálta a lehetőségét annak, hogy a helyi kortársaikkal ismerkedhessenek és játsszanak. Erre jó példa halimbai tartózkodásuk, ahol egy Szabó Vince nevű 8 éves zsellérfiúval tölthettek el időt az arra kijelölt pajtában.⁸⁶ Azonban az inkognitó fenntartására is felkészítették a gyerekeket, ami azt is jelentette, hogy tudatosan le kellett tagadniuk a nevüket.⁸⁷ A rejtőzködésük Kossuth Ferenc emlékei szerint éppen ezen a ponton lepleződött le, ugyanis a Kovács Pál királyi fiskális árulása⁸⁸ nyomán rájuk törő és pisztolyt szögező katonáknak ellenállás nélkül elárulta a nevét, amit Ferenc később úgy értékelt, hogy egyrészt valószínűleg büszke lehetett vezetéknévre, másrészt nem tudott hazudni.⁸⁹ A valósághoz feltehetőleg hozzátartozott a házkutatás brutalitása, ami a gyerekeket lelkileg mélyen érintette. Az erre utaló anekdota szerint ugyanis *„irtózatossá remegésben töltötték a percek, mikor a kém betörte az ajtót, és pisztolyát Kossuth Ferencnek szegezve durván rárivallót: – Ki vagy? Kossuth Ferenc, aki testvérei jajveszékélési közepette bátran megállott a helyén, hogy álnevet mondott volna, amire betanították, bátran így felelt: – Én Kossuth Feri vagyok! A polgári kém erre szó nélkül vállon ragadta és a katonák közé dobta. Ezt tette Kossuth Tivadarral és Vilmával is, aki nagy megrémülésében egyre ezt kiáltotta: Jaj, bácsi, ne verjen meg! Jó leszek! És görcsösen belekapaszkodott Ferenc karjaiba, úgy, hogy a katonáknak kellett lecsendesíteni és becézgetni őt, hogy nagy félelmét leküzdjék.”*⁹⁰

A foglyokat először Győrbe, majd hajóval Pozsonyba vitték, ahol a várban őrizték őket 5 hónapig.⁹¹ Ez idő alatt Marton Antónia vállalta át a nevelői feladatokat, akinek a szabadulása után Kossuth Ferenc levélben kérte, hogy vagy Karádyt helyezték át hozzájuk, vagy engedjék őket nagymamájukhoz, Kossuth Lászlónéhoz, mivel nincs, aki tanítsa

⁸³ Splény 1984: 136–138.

⁸⁴ Splény 1984: 138.

⁸⁵ Rainer 1995: 32.

⁸⁶ Rainer 1995: 30.

⁸⁷ Kossuth Ferenc: Csávolszky Lajos barátomnak. Egyetértés, 1894. december 24.

⁸⁸ Hajnal 1927: 334.

⁸⁹ Kossuth Ferenc: Csávolszky Lajos barátomnak. Egyetértés, 1894. december 24.

⁹⁰ Kossuth Ferenc 1841–1914. Pesti Napló, 1914. május 26. 6.

⁹¹ Splény 1984: 138.

őket.⁹² Egyébként Haynau nevelőintézetbe akarta helyezettetni a gyerekeket, ezzel formális túszként tartva őket, amit a minisztertanács nem támogatott, mivel ez a hivatalos indoklás szerint akadályozta volna nevelésüket.⁹³ Ráadásul ekkorra már az igazságügyet kérték fel gyámeljárás lefolytatására, mert a gyermekekért felelős szülők jogaik gyakorlásában akadályoztatva voltak, a Belügyminisztérium konkrét nevelési terve is elutasításra került, illetve a Pénzügyminisztérium sem kívánta finanszírozni a havi 200 fontot meghaladó ellátási költségeket.⁹⁴ Végül Kossuth Lászlóné közbenjárására Láng Mihály evangélikus lelkészt jelölték ki hivatalos gyámnak, tehát a gyerekek Pestre kerültek 1850 áprilisában.⁹⁵

A kormányzat részéről határozott szándék mutatkozott Kossuth Lajos teljes családjának eltávolítására Magyarországról, aminek része volt a gyerekek szüleikhez küldése, de Ausztria is felmerült mint opció. Indoklasként azt közölték, hogy „Kossuth anyjának, nővérének és gyermekeinek jelenléte Pesten rossz benyomást kelthet, mivel őket szinte trónkövetelőként kezelik, sokak részéről együttérzés és csendes tisztelet övezi őket”.⁹⁶ A nemzetközi közvélemény és a brit kormány nyomása is kellett ahhoz, hogy a gyerekeket „Haynau tábornok nagy önként ajánlott kegyelméből”⁹⁷ szüleikhez engedje a törökországi Kütahyába Karády Ignác és Ruttkay Józsefné Kossuth Lujza kíséretében.⁹⁸

A török és london–párizsi emigráció (1850–1861)

A Mussurus-jegyzékben a török kormány vállalta a mohamedán hitre való áttérést megtagadó magyar internáltak elhelyezését, amit végül Kütahyában jelölt ki.⁹⁹ Az itt tartózkodó emigránsok életét gyakorlatilag török vendégségként lehet értelmezni, ugyanis nemcsak Kossuthék biztonságát garantálták – ennek ellenére az internáltak egyáltalán nem érezhették magukat biztonságban –, hanem otthonos körülményeket

⁹² MNL OL R122 II. H. 8-2. Kossuth Lajos gyermekeire vonatkozó iratok. T. Pólinak, 1850. január.

⁹³ Protokoll der am 5. Februar 1850 zu Wien abgehaltenen Ministerratssitzung unter dem Vorsitze des Ministerpräsidenten, Ministers des Äußern und des Hauses Fürsten v. Schwarzenberg. Die Ministerratsprotokolle Österreichs und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie 1848–1918. Serie 1: Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. 100.

⁹⁴ Protokoll der Sitzung des Ministerrates gehalten zu Wien am 27. Oktober 1849 unter dem Vorsitze des Ministerpräsidenten, Ministers des Äußern und des Hauses, FML. Fürsten v. Schwarzenberg. Die Ministerratsprotokolle Österreichs und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie 1848–1918. Serie 1: Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. 791.

⁹⁵ Rainer 1995: 32.

⁹⁶ Protokoll der am 18. April 1850 in Wien abgehaltenen Ministerratssitzung unter dem Vorsitze des Ministerpräsidenten, dann Ministers des Äußern und des Hauses Fürsten Felix v. Schwarzenberg. Die Ministerratsprotokolle Österreichs und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie 1848–1918. Serie 1: Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867. 311.

⁹⁷ Vegyes hírek és események. Pesti Napló, 1850. május 28. 2.

⁹⁸ Szabad 1977: 166.

⁹⁹ Hajnal 1927: 301–324.

is biztosítottak az ott lakóknak, akik ugyanakkor két táborra szakadva küzdöttek az összefértséget okozta pszichikai hatásokkal is.¹⁰⁰ A török kormány a laktanyával szemben gyümölcsöskertet bérelt, ahova az emigránsok számára emeletes, vízzel ellátott mulatóházat is építtetett, amelyet Kossuth-kertnek neveztek, és esténként a közösségi eszmecsere, mulatozások helye volt.¹⁰¹

Karády, úgy tűnik, megfelelő körülményeket tudott biztosítani a gyerekek további oktatására, amelyet azonban nem egyedül folytatott. Ugyanis Ferenc Kinizsi Istvántól lovagolni tanult, Asbóth Sándortól pedig rajzolni, míg Karády az elemi tárgyak tanítását vállalta.¹⁰² Ács Gedeon református lelkész alkalmanként helyettesítette Karádyt.¹⁰³

A gyerekek a jó körülményeknek köszönhetően feltehetően nem sokat érezkelhettek a nemzetközi politikai helyzet következményeiből, hiszen Perczel megjegyzése szerint „igen csintalanok”¹⁰⁴ voltak. Alkalmanként szószéken szavaltatta őket Karády az emigránsokból álló közönség előtt.¹⁰⁵

A gyerekek a tudásukról kétszer adtak számot nyilvánosan kütahyai tartózkodásuk során. Először 1850. augusztus 25-én, amit Karády éppen az egy évvel korábban elmaradt vizsga pótlásául szánt. László Károly utalt rá naplójában, hogy szükséges volt átismételniük a tanultakat, mert a pozsonyi fogság alatt sokat felejtettek a gyerekek. A vizsgán Kossuth Lajos és több magyar, illetve lengyel emigráns vett részt. Magyar történelemből, francia nyelvből, sztereometriából, számtanból, természetismeretből és szavaltásból vizsgáztak, illetve írásukat és rajzaikat is megnézték. Mivel könyvük nem volt, mindent hallás után tanultak meg, és László szerint képesek voltak azt saját interpretációban visszaadni. A vizsga menete feltehetően úgy zajlott, hogy a résztvevők kérdéseket tettek fel a gyerekeknek, akik válaszoltak rájuk, illetve úgy tűnik, hogy vitára is alkalom adódott, ahol a gyerekek saját válaszaikat megvédezhették, ha tréfás és provokatív megjegyzéseket kaptak azokkal kapcsolatban.¹⁰⁶ Második nyilvános vizsgájukat 1851. augusztus 24-én rendezték meg, amelyre Kossuth közvetlen környezete volt hivatalos.¹⁰⁷ A megmérettetés négy órán át tartott, amelynek sikerességét a Kossuth-kertben ünnepelték meg.¹⁰⁸ A vizsgákról tehát elmondható, hogy jó hangulatban, a humort sem mellőzve, stresszmentesen, mégis a tudásfelmérést a fókuszban tartva zajlottak.

Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa 1851. március 3-án kelt határozatában végleges letelepedést kínált Kossuthnak és a kütahyai internált magyaroknak. Ezt a gesztust Ausztria is jó néven vette, mivel így Kossuthot a lehető legmesszebb

¹⁰⁰ László 1887: 42; Ács 1989: 136, 209–213; Bayram 2003: 99–100. Lásd még: Füzes 1990: 177; Dobos 2024: 24.

¹⁰¹ László 1887: 42.

¹⁰² Hentaller – Szatmári 1906: 27–31.

¹⁰³ Ács 1989: 259.

¹⁰⁴ Ács 1989: 199.

¹⁰⁵ Ács 1989: 199.

¹⁰⁶ László 1887: 46.

¹⁰⁷ László 1887: 82. Perczel Miklós megjegyezte, hogy voltak, akiket nem hívtak meg Kossuth támogatói közül a vizsgára, amit sérelmeztek az érintettek. Lásd: Perczel 2024: 237.

¹⁰⁸ László 1887: 82.

tudhatta volna Európától. A hír hallatára a török kormányzat sem kívánta tovább fenntartani a kütahyai internálótábort. Ezzel ugyan Kossuthot a kivándorlás felé presszionálta, viszont ő nemleges választ adott a gyakorlatilag kötelezően vállalandó amerikai emigrációra, ellenben a meghívást elfogadta, azaz nem kötelezte el magát semmire a határozatban foglaltakat illetően.¹⁰⁹

Az 55 fős kütahyai emigráns csoport végül 1851. szeptember 1-jén indult el az amerikai meghívás értelmében. Azonban Kossuth Lajos, amerikai engedéllyel, útját megszakítva Southamptonba ment, míg az emigránsok másik része New York felé vette az irányt, Kossuth és felesége utazását előkészíteni, akik 1851. december 4-én érkeztek Staten Islandre. Ezzel kezdetét vette amerikai politikai kampánykörútjuk, és majd csak 1852. július 25-én érkeztek vissza Londonba.¹¹⁰ A körutat és a Londonban maradt családot az itt gyűjtött pénz egy részéből támogatta Kossuth.¹¹¹

A gyerekeket illetően a pénzügyi kérdések állandóan napirenden voltak, így a küldött összegek felhasználására Karády részletes utasításokat kapott. A megélhetés mellett a gyermekek oktatására kellett a legtöbbet fordítania, ugyanis fizetnie kellett Lichtenstein György zongoraóráit, az angol- és németnyelv-tanárt, illetve Vilma nevelőjét. Úgy tűnik, hogy a gyerekek némi zsebpénzt is kaptak, amellyel Karády felügyelete mellett gazdálkodhattak.¹¹² Karády valószínűleg kisebb könyvelést vezetett a családi kasszáról, amelyet Kossuthnének rendszeresen elküldött levélben.¹¹³

A szülők a gyerekek előmeneteléről az egyesével és személyesen a szülőknek írott levelekből tájékozódtak. Karády ügyelt arra is, hogy a gyerekek által megfogalmazott és alkalmanként angolul is írt leveleket kaphassanak. Ferenc önálló gondolatokkal teleírt leveleivel rendkívül elégedettek voltak a szülők, ahogy az angolnyelv-tudásával is. Azonban Vilma nevelőnőjére panaszkodott Kossuthné, mert csapongó leveleket írt, és ebből a tanulmányi eredmények romlását feltételezte. Ezért Karádyt utasította, hogy a nevelőnő dolgozzon meg a fizetésért.¹¹⁴

A levelezésekből kitűnik, hogy a Kossuth szülők igyekeztek nem megkülönböztetni a gyerekeket szeretetadás és anyagi támogatás terén, nemüket leszámítva. Mindhárom gyermekükhöz írtak levelet, illetve a nem nekik szólókban is mindhármat üdvözölték rendszeresen. Zsebpénzből is egyformán részesültek az aktuális anyagi kerethez mérten. Például Meszlényi Terézia egyik Karádyhoz írt levelében precízen beosztotta a küldött havi összeget, amelyből Vilma csak azért kapott kevesebb zsebpénzt, mert számára

¹⁰⁹ Lukács 1984: 64–66.

¹¹⁰ Frank 2006: 177–212.

¹¹¹ Frank 2006: 205.

¹¹² MNL OL R124 II. V. 2-7. Karády Ignác iratai. Kossuth Lajosné Meszlényi Terézia negyedik levele Karády Ignáchoz Londonba, Pittsburgh, 1852. január 26.

¹¹³ MNL OL R124 II. V. 2-9. Karády Ignác iratai. Kossuth Lajosné Meszlényi Terézia hatodik levele Karády Ignáchoz Londonba, Saint Louis, 1852. március 12; MNL OL R124 II. V. 2-10. Karády Ignác iratai. Kossuth Lajosné Meszlényi Terézia hetedik levele Karády Ignáchoz Londonba, Nev-Orléang, 1852. április 2.

¹¹⁴ MNL OL R124 II. V. 2-9. Karády Ignác iratai. Kossuth Lajosné Meszlényi Terézia hatodik levele Karády Ignáchoz Londonba, Saint Louis, 1852. március 12.

korábban kicsivel többet juttatott. Így a fiúk 3-3, Vilma pedig 2 fontban részesültek.¹¹⁵ De arra is akadt példa, hogy Kossuth Lajos szabadkozni kényszerült, mert Ferenc nagyobb összeget kapott 13. születésnapjára, mint Lajos Tódor nem sokkal később tartott 11. születésnapja alkalmából. Ugyanakkor sosem mulasztották el a szülők, hogy felelős pénzgazdálkodásra figyelmeztessék őket, illetve hogy gondoljanak testvéreikre vagy nevelőjükre, ha vásárolnak valamit.¹¹⁶ A gyerekek feltehetően megfogadták a szülői intelmeket.

Ferenc és Lajos Tivadar a párizsi École Normale Supérieure-ön folytatta a tanulmányait, természetesen továbbra is Karády nevelői felügyelete alatt.¹¹⁷ Vilma is párizsi iskolában tanult tovább, ahol jó eredményeket produkált.¹¹⁸ Kossuth Lajos rendkívül elégedett volt Karády munkájával és fiai kiváló tanulmányi eredményével, aminek egyik levelében hangot is adott: „*Saját igyekezetek után ez örömért Karádynak vagyok leginkább adósa.*”¹¹⁹

Nevelőként gondja volt a rábízott gyerekek egészségére is. Egy esetben Lajos és Vilma az arcán fagyási sérülést szenvedett, amire Karády kenőcsöt kapott az orvostól, amellyel kezelte a gyerekeket.¹²⁰ Karády Londonba visszatérve kórházi kezelést igénylő szívbetegsége miatt befejezte a már felnőttkor küszöbén álló Kossuth gyermekek nevelését.

1858 júliusában a két Kossuth fiú építészetből, politológiából, illetve természetfilozófiából és asztronómiából szerzett certifikátumot. Ferenc politológiából (politikai gazdaságtanból) a legjobb teljesítménnyel nyerte meg az egyetemi díjat. Az esemény vendége volt Kossuth Lajos is.¹²¹ A brit sajtó tanúsága szerint Ferenc Lajos Tódorral együtt anatómiát és fiziológiát hallgatott az orvostudományi karon. Az újságok leközölték az 1858. téli szemesztert záró legjobb vizsgázók nevét. Ferenc a megosztott ötödik, Lajos Tódor pedig a hatodik helyen végzett a vizsgaidőszakban.¹²²

1859-től még Rónay Jácint (1814–1889) bencés püspök és akadémikus természettudós adott nekik latin- és jogi leckéket.¹²³ Kossuth Lajos Tódor egyik levele arról tanúskodik, hogy a latint önszorgalomból is tanulták, amiről szerették volna, ha Rónai is tud.¹²⁴

¹¹⁵ MNL OL R124 II. V. 2-7. Kossuth Lajosné Meszlényi Terézia negyedik levele Karády Ignáchoz Londonba, Pittsburgh, 1852. január 26.

¹¹⁶ Sárkány 1924, 1; MNL OL R124 II. V. 2-7. Kossuth Lajosné Meszlényi Terézia negyedik levele Karády Ignáchoz Londonba, Pittsburgh, 1852. január 26.

¹¹⁷ Hegyaljai Kiss 1934: 8.

¹¹⁸ Kossuth Lajos levele Vilma leányához (London, 1855. november 8.). In: Kocsis – Reznák 1993: 27–28.

¹¹⁹ Kossuth Lajos levele gyermekeihez (London, 1854. április 22.). In: Sárkány József: Kossuth levelei fiaihoz. Czeplédi Hírmondó, 1924. június 29. 2.

¹²⁰ Kossuth Lajos levele Vilma leányához, London, 1855. november 8. In: Kocsis – Reznák 1993: 27; MNL OL R195 7-43. Tanárky Gyula levelei és naplója. Karády Ignác második levele Tanárky Gyulához, Párizs, 1854. február 12.

¹²¹ University College. Distribution of Prizes. Morning Chronicle, 1. July 1858. 3; University College – Distribution of Prizes. Weekly Chronicle (London). 3. July 1858.

¹²² University College. Medical Faculty Winter Term Prizes. The Morning Advertiser, 5. May 1858. 4.

¹²³ Rónai Jácint János, városunk egyik jótévedője ravatalon. Székesfehérvár és Vidéke. 1889. április 18. 1.

¹²⁴ MNL OL R195 7–90. Tanárky Gyula levelei és naplója. Kossuth Lajos Tódor levele Tanárky Gyulához. Anglia, 1860. november 8.

Kossuth Ferencsel kapcsolatban az a vélekedés terjedt el, hogy nagy akaraterejű és szorgalmú ember volt, ha a tanulásról volt szó. Hajlamos volt rá, hogy egész éjszaka tanuljon és olvasson. Mivel apja féltette a szellemi túlterhelődéstől, egy időszakban megtiltotta neki a túl sok tanulást, amit személyesen felügyelt is.¹²⁵

Az olasz emigráció (1862–1867)

Kossuth Ferenc az Angliában elkezdett és Olaszországban folytatott sikeres mérnöki karrierjével párhuzamosan az olaszországi kossuthi emigrációt is támogatta.¹²⁶ Kossuth Lajos szorgalmazta polgári karrierjének kiteljesítését, és elutasította a protekciót a kezdő mérnök pályafutásában.¹²⁷

Kossuth Ferenc mérnökként először a liguriai (Nervi és Spezzia) vasútépítésekben irányította a munkálatokat, majd a torinói építésekért felelős kormányhivatalba került. Ezt követően a mérnöki hivatalban dolgozott a mont-cenisi alagút építésén, ahol előbb osztályvezetői, végül egy torinói műszaki hivatalvezetői pozícióba jutott. Innen az észak-olaszországi vasút-felügyelőségénél mint a genovai hálózat főnöke dolgozott a kormány alkalmazásában.¹²⁸

Ebben az időszakban tekinthetett be először a politika világába is. Ez azt jelentette, hogy 1861 után – polgári pályafutásával párhuzamosan – csatlakozott az emigráció politikai tevékenységéhez.¹²⁹ Ezzel a kossuthi emigráció nem túl meghatározó tagjává is vált, hiszen feladata elsősorban a Magyar Nemzeti Igazgatóság titkárságaként az olasz kormánnyal való folyamatos kapcsolattartás volt, ami nem okozott számára komolyabb kihívást. Ebben segítette, hogy sikeres mérnöki pályájának köszönhetően az olasz előkelő társasági élet kedvelt alakjának számított, amit kihasználva igyekezett képviselni és napirenden tartani a magyar ügyet Lajos Tódorral együtt.¹³⁰ Feladatai közé tartozott szükség esetén idegen nyelvű levelezések lebonyolítása is.¹³¹

A Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859. május 6-án alakult meg Párizsban genovai központtal. Az ekkoriban kibontakozó francia–olasz–osztrák háborút szerette volna kihasználni a magyar függetlenség elérésére, így kvázi emigráns magyar „kormányként” funkcionált.¹³² Kossuth Lajos elnökletével működött, aki mellett Teleki László gróf és

¹²⁵ Hentaller – Szatmári 1906: 35–36.

¹²⁶ Az emigráció megszerveződéséhez jó összefoglalást nyújt Farkas 2006: 11–47.

¹²⁷ Hentaller – Szatmári 1906: 44.

¹²⁸ Hentaller – Szatmári 1906: 44.

¹²⁹ Sturm 1897: 277.

¹³⁰ Hentaller – Szatmári 1906: 69.

¹³¹ Tanárky 1961: 321.

¹³² Csorba 2020: 51.

Klapka György tevékenykedett vezetőként.¹³³ Klapka egyébként nem szívesen engedte át a vezetést Kossuth Lajosnak, azonban a francia diplomácia nyomására belátta, hogy hiába rendelkezett Telekivel együtt kiváló nemzetközi kapcsolatokkal, Kossuth magyarországi közvéleményre gyakorolt hatásával nem versenyezhetett.¹³⁴

Az októberi diploma kiadása után fordulat következett be Kossuth Lajos magyarországi kommunikációjában. Ennek oka, hogy a magyarországi ellenállási mozgalom nemcsak radikális és mérsékelt csoportra szakadt szét,¹³⁵ hanem az emigrációs kapcsolatokban is inkább Teleki László vonalát ismerték el Kossuth Lajosé helyett.¹³⁶ Ezt erősítette Teleki 1861-es hazatérése és országgyűlési képviselői szerepvállalása a Határozati Pártban, mely a februári pádensben alkotmányos szintre emelt októberi diploma kritikáját fogalmazta meg 48-as alapokon.¹³⁷

A magyarországi ellenállási mozgalom Kossuth közbenjárására jelentős olasz kormányzati támogatásban részesült.¹³⁸ Azonban mind Kossuth, mind Teleki tisztán érzékelt a mozgalom törésvonalait, melynek elsimítását a radikálisabb¹³⁹ és 48-as múlttal rendelkező Komáromy György Bihar vármegyei földbirtokos nemes vezetői megbízásában látták,¹⁴⁰ aki viszont 1862-től letért a kossuthi politika útjáról.¹⁴¹ Ekkorra a kezdetektől polarizálódó emigráció is komoly válságba került, és Teleki hazatérése után egyértelműen az egységesülő Olaszországba helyeződött a központja.¹⁴²

Kossuth Ferenc ekkoriban személyesen vett részt az olasz kormányzattal való tárgyalásokban, úgy tűnik, mint Kossuth Lajos meghatalmazott helyettese. Egy 1862-ben kelt címzett nélküli levelében beszámolt a magyar légio ügyében folytatott tárgyalásáról Razzi miniszterelnökkel. A találkozó apropója a miniszterelnök Kossuth Lajosnak tett ígéretének számonkérése volt a légio újrászervezésére vonatkozóan. Razzi a hadügyminiszter mulasztásának tudta be a kormányzati tétlenséget ebben az ügyben, azonban ekkor Kossuth Ferenc rámutatott a Kossuth-emigráció ellenzékének ellenlobbijára. Razzi itt említette meg, hogy Pulszky Ferencet korábban audiencián fogadta. Ezt hallva Kossuth Ferenc tájékoztatta a miniszterelnököt Pulszky Kossuth Lajossal való nézeteltéréséről és

¹³³ A Magyar Nemzeti Igazgatóság kialakulását és vázlatos felépítését összefoglalja: Lukács 1984: 143–145.

¹³⁴ Farkas 2006: 12.

¹³⁵ Lukács 1984: 170.

¹³⁶ Lukács 1984: 167.

¹³⁷ A kérdést feldolgozta Szabad 1985, Csorba 1998: 177–202.

¹³⁸ Lukács 1984: 168–169.

¹³⁹ „Komáromy írja, hogy [...] biztosak benne, hogy az országgyűlési követek nagy többsége is nem alkuvó forradalmi elemekből fog állni – s az országgyűlés, ha ápr. 2-ikán csakugyan megnyílik, olyan állást fog Bécs ellenében elfoglalni, hogy a német kormánynak nem fog egyéb alternatívája fennmaradni, mint csonkítatlan és a legszigorúbb teljes mértékben visszaállítani az 1848-iki törvény állapotát, vagy eloszlatni az országgyűlést és ostromállapotot hirdetni, hogy a nemzet készen áll mindenre, s állhatatosan megmarad ellenállásában...” Tanárky 1961: 234.

¹⁴⁰ Komáromy György a 10. honvédszászlóalj főhadnagya volt, majd az első Károlyi-huszárként tartják számon, szintén főhadnagyi rangban. Orczy és a Károlyi-huszárok. Magyar Hírlap, 1897. június 12. 8; Hegyesi 2000: 52–64.

¹⁴¹ Lukács 1984: 167, 170, 280.

¹⁴² Lukács 1984: 191.

kiegyezéspártiságáról, vagyis hogy két ellentétes emigrációs lobbí működik a magyar légio ügyében. Kossuth Ferenc legfőbb érve a magyar légio megmaradására az volt, hogy az olasz egység harcokban elhanyagolható erőt képviselő haderő létezése elemi fontosságú a magyarországi forradalmi hangulat fenntartása miatt egy olasz–osztrák háború esetén. Razzi végül megbízást adott Kossuth Ferencnek arra, hogy Kossuth Lajos napi parancsadáson keresztül rendelkezzen a magyar légio újraszervezéséről.¹⁴³

Az olasz emigráció a cavourista és garibaldista irányzatok mentén szenvedett belső konfliktusoktól.¹⁴⁴ Célkitűzéseiket hiába próbálták a nemzetközi erőviszonyokhoz alkalmazkodva előmozdítani Magyarországon, a magyar politikai-társadalmi elit inkább a kompromisszumokra hajlott.¹⁴⁵ Maga Teleki is fokozatosan kisebbségbe szorult saját pártjában. Az emigráció 1861-től elszigetelődni látszott, hiszen nemzetközi viszonylatban is világossá vált a Deák-féle passzív politikai ellenállás népszerűsége, amit a Cavour halála után megalakult és az Ausztriával való konfliktust elkerülni igyekvő Ricasoli-kormányzat is felismert. Kossuth Lajos is világosan látta, hogy lehetőségei az emigrációs programadásra így valóban beszűkültek.¹⁴⁶ Teleki halála, illetve Komáromy eltávoldása után nem maradt olyan hazai kapcsolata, melyen keresztül nézetei terjedhettek volna.¹⁴⁷ Ugyanakkor folyamatosan napirenden maradtak a magyarországi forradalmi tervek a nemzetközi politika aktualitásainak függvényében.¹⁴⁸ Ennek záróakkordjának tekinthető az 1866-ban csúcsra jutott porosz–osztrák ellentét, melybe az olasz állam is bekapcsolódott kvázi Poroszország szövetségeseiként.¹⁴⁹ Azonban itt Kossuth számára csupán névleges szerepet szántak Csáky Tivadarral és Komáromy Györggyel szemben, akik a porosz–olasz szövetség által is támogatott magyar ellenállási mozgalom vezetőinek számítottak.¹⁵⁰ Kossuth Ferenc szerepe ebben a bonyolult helyzetben a Kossuth Lajos vezette emigráció, az olasz kormány és az Usedom porosz követ közötti mindennapos közvetítés volt.¹⁵¹

Kossuth Ferencnek ekkoriban lehetősége nyílt az újságírás terén is tapasztalatokat szerezni. Így apja helyett írt nyílt leveleket a nyugat-európai sajtóba, amivel a magyar kérdést igyekezett napirenden tartani.¹⁵² Magyarországon pedig a Schvarz Gyula által alapított Uj Korszak című közművelődési és tanügyi hetilapban vállalt publikációkat.¹⁵³ A Kossuth Lajos által kiépített propagandaszervezet cikkei általában a mértékadó

¹⁴³ MNL OL P444 31-4. Kossuth Ferenc iratai. Kossuth Ferenc levele ismeretlenhez. Turin, 1862. július 29.

¹⁴⁴ Lukács 1984: 179–185.

¹⁴⁵ Lukács 1984: 191.

¹⁴⁶ Tanárky 1961: 315; Lukács 1984: 192–194; Csorba 2020: 51–52.

¹⁴⁷ Lukács 1984: 290. Kossuth Lajos nem tartotta Komáromy megbízhatónak és a magyar ügy előmozdítójának, amit Tanárky így fogalmazott meg Kossuth levele nyomán: „Tehát jó, biztos, elvhű ember legyen a társ, aki kijő, és nem aki zsarolja a kormányt, nem Komáromy.” Tanárky 1961: 344.

¹⁴⁸ Lukács 1984: 279–356.

¹⁴⁹ Diószegi 1997: 131.

¹⁵⁰ KLI VII: 100–140; Lukács 1984: 326–327; Farkas 2006: 48–200.

¹⁵¹ Hentaller – Szatmári 1906: 72–77; Farkas 2006: 158.

¹⁵² Francis Kossuth: Kossuth – His Breavement. Dundee Courier, 17. October 1865. 3; Sturm 1897: 277.

¹⁵³ Irodalom és művészet. Vasárnapi Újság, 1866. február 4. 57; Miru 1997: 15.

sajtóorgánumban jelentek meg, melyekhez a magyar ügygel kapcsolatos információkat a szervezet helyi ügynökei szállították.¹⁵⁴

A königgrätzi és sadowai porosz győzelmet követően a folyamatosan kiépülő magyarországi titkos sajtó volt az ellenállás fő eszköze.¹⁵⁵ Ennek keretében indult el 1866 októberétől az Olaszországban korszerű technikával nyomtatott,¹⁵⁶ Magyarországon is terjesztett *Negyvenkilenc*¹⁵⁷ című illegális újság tervezése, ami a formálódó kiegyezést hivatott meggyőztetni.¹⁵⁸ Deák és Kossuth vitája tehát még a Cassandra-levél előtt elindult.¹⁵⁹ A folyóirat arculatát és címlapját Kossuth Ferenc tervezte, melynek számai stilizált, „*resurgam*” feliratos nemzeti színű szalag alatti koszorúban ülő, szimbolikusan 1849. április 14. dátummal és debreceni helyszínnel jelentek meg mindig. Alcíme: *Politikai folyóirat*, ami az újság tartalmát pontosan meghatározta.¹⁶⁰ Ezt fokozta az állandó Petőfitől¹⁶¹ és Kossuthtól¹⁶² származó idézet mottóként való feltüntetése a címlapon. Ugyanakkor maga a laparculat tipográfiai szempontból sivár hatást keltett, ami a mozgósító célkitűzésekkel ellenkező benyomást indukálhatott az olvasóban, ráadásul impresszuma is hiányos, így a szerkesztőket sem nevezte meg.¹⁶³ A külföldi magyar sajtótörténet szempontjából fontosnak tekinthető folyóirat mindössze 1866. november és 1867. március között jelent meg,¹⁶⁴ majd egy összevont 4–5. számmal meg is szűnt.¹⁶⁵ Ez egyben jelezte a kossuthi emigráció perspektíváinak és politikai stratégiájának végét is, ezt követően Kossuth Lajos politikai szerepvállalás helyett a kiegyezés kritikáját foglalmazta meg folyamatosan.¹⁶⁶ Ezt a hozzáállást követte Kossuth Ferenc is. Egyik 1867-ben Tanárky Gyulához írt levelében „botrányok botrányának” titulálta a kiegyezés folyamatát, ami szerint nemcsak Kossuth politikai jövőképének végét jelentette, hanem az élethosszig tartó hontalanságot is előre vetítette.¹⁶⁷

Az osztrák–magyar kiegyezést közvetlenül követő országgyűlési képviselő-választásokon Kossuth Ferencet szimbolikusan, demonstrációs céllal indították.¹⁶⁸ Bár 1867-ben a Fejér vármegyei csákvári körzetben még alulmaradt,¹⁶⁹ majd a fülöpszállási

¹⁵⁴ Dezsényi 1959: 349.

¹⁵⁵ Kossuth – Jósika Miklósnak Brüsszelbe. London, 1860. november 5. In: IAE III: 162–167.

¹⁵⁶ Tardy 1967: 254.

¹⁵⁷ Az újság történetét feldolgozta Farkas 2008.

¹⁵⁸ Dezsényi 1959: 351.

¹⁵⁹ Dezsényi 1959: 351.

¹⁶⁰ Tardy 1967: 254.

¹⁶¹ „De mit tűr a szolgásgagnak népe? Miért nem kél fel, hogy láncát letépje? Arra vár, hogy Isten kegyelméből Azt a rozsdá rágja le kezéről?” Tardy 1967: 254.

¹⁶² „Az erős akarat nem ismer akadályt.” Tardy 1967: 254.

¹⁶³ Tardy 1967: 254.

¹⁶⁴ Busa 1996: 87.

¹⁶⁵ Dezsényi 1959: 351; Tardy 1967: 255.

¹⁶⁶ Csorba 2020: 52–54.

¹⁶⁷ MNL OL R195 7–23. Tanárky Gyula levelei és naplója. Kossuth Ferenc levele Tanárky Gyulához. Olaszország, 1867. március 23.

¹⁶⁸ Pécsi tárogató. Pécsi Lapok 1867. október 17. 232.

¹⁶⁹ Napi hírek. Budapesti Közlöny, 1867. július 17. 1127; Vidéki tudósítások. Pesti Napló, 1867. július 23. 2.

választókerülethez tartozó Lacházán is sikertelenül jelölték,¹⁷⁰ a Baranya vármegyei Szalánta–Németürögd választókörzetben viszont már „pécsjárasi” országgyűlési képviselővé választották Siskovics Tamás ellenében 62 szavazattöbbséggel (298 : 236),¹⁷¹ azonban mandátumát (1867. 10. 21. – 1867. 12. 27.) nem fogadta el.¹⁷² Döntését hosszas köszönőlevélben indokolta meg,¹⁷³ melyben a kiegyezést a közös ügyek miatt elutasította, mivel azt a magyar országgyűlés korlátozásaként értelmezte, illetve az osztrák állam-adósság-törlesztés miatti uniónak tekintette.¹⁷⁴ Viszont hangsúlyozta, hogy a föderatív megoldást pártolta volna, amit így fogalmazott meg: „*Nem szövetség ez, hanem egyesülés; a közösiügyi egyezmény folytán nyílt vallomás szerint Ausztria egyik felévé lőn hazánk, pedig a confederatio s unio közt végtelen a kölömbség. A confederatio nem absorbeálja a szövetséges országok állami egyéniségét, – az unió igen*”.¹⁷⁵ Gondolatmenete és érvrendszere hasonlított Kossuth Lajos jászladányiakhoz írt levelére, amelyet az Illésy János halála miatt megrendezett országgyűlési képviselő-választáson megnyert képviselői mandátum visszautasításával kapcsolatban küldött.¹⁷⁶ Úgy tűnik, hogy Ferenc apja nyomán, illetve talán elvárása szerint indokolta meg lemondását. Hasonlóan járt el 1869-ben, mikor a szentlőrinci választókerület országgyűlési képviselőjének választották meg,¹⁷⁷ melyről szintén lemondott.¹⁷⁸

Összegzés

Az áttekintésből belátható, hogy Kossuth Ferenc alapvetően a korszak elvárásához illeszkedő polgári családban volt kisgyermek, és kiemelkedő nevelésben részesítették. Viszont ezt leszámítva szinte csak egyedi jellemzőkről lehet beszélni a nevelkedését illetően. A szülei konkrét, reformellenzéki politikába is beágyazott gyermeknevelési koncepcióval rendelkeztek, ami a nevelők kiválasztásában feltehetően szerepet játszott. A szülői következetesség tetten érhető e tekintetben az 1849–1857 közötti időszak hányattatott

¹⁷⁰ Hatósági élet. A fülöpszállási képviselő választás. Pesti Napló, 1867. augusztus 28. 2.

¹⁷¹ Budapesti Közlöny, 1867. október 16. 2071; Pécsi tárogató. Pécsi Lapok, 1867. október 17. 232; Hatósági élet. Pesti Napló, 1867. október 24. 3; Ballabás – Pap – Pál 2020: 121.

¹⁷² Országgyűlési tudósítás. Pesti Napló, 1867. december 28. 1; Sturm 1897: 277; Ballabás – Pap – Pál 2020: 73.

¹⁷³ A levelet közölte Hentaller – Szatmári 1906: 79–87.

¹⁷⁴ Hentaller – Szatmári 1906: 81–83.

¹⁷⁵ Hentaller – Szatmári 1906: 84.

¹⁷⁶ A jászladányiaknak. Turin, 1867. augusztus 5. In: KLI VIII: 22–33.

¹⁷⁷ Országgyűlési tudósítás. Pesti Napló, 1869. április 28. 1; Az 1869-ki országgyűlésre eddig megválasztott képviselők névsora. Politikai Ujdonságok, 1869. április 7. 161. Elképzelhető, hogy az archontológiában feltüntetett ismeretlen képviselő éppen ő lenne. Ballabás – Pap – Pál 2020: 122.

¹⁷⁸ Budapesti Közlöny, 1869. április 7. 1003; Képviselőválasztások. Politikai Ujdonságok, 1869. április 14. 170; Választási mozgalmak. Politikai Ujdonságok, 1869. április 14. 172.

családi miliójében is, hiszen Kossuth Lajos és Meszlényi Terézia végig fókuszban tartotta a gyermeknevelést, habár az nagyrészt levelezéseken keresztüli távirányítással, Karády Ignác és Tanárky Gyula folyamatos közreműködésével valósult meg. Ennek megfelelően az egzisztenciális feltételeket mindig igyekeztek megteremteni, aminek része volt a külön gyerek- és nevelői szoba vagy a gyerekek zsebpénze, amely a pénzügyi tudatosságra nevelés eszköze is volt. A levelekben megfogalmazott szülői tanácsok többsége a tanulás ösztönzésére, a nemzeti érzés nevelésére és a magyar nyelv szeretetére irányult. Kossuth Lajos is beleillett a korszak apaképébe, hiszen tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt, befolyása pedig fiai vonatkozásában csak erősödött az olasz emigrációban.

Kossuth Ferenc gyakorlatilag egy reformpolitikus hálózatba született bele, amit Deák Ferenc és László Ferencné keresztszülősége szimbolizál. Ez pedig speciális társadalmi elvárásokkal párosult, hiszen a kormányzó utódjaként is tekintettek rá. Ennek ellenére apja inkább a polgári pálya felé terelte Ferencet. Később viszont angliai politológiai tanulmányai, illetve olasz emigrációs tevékenysége révén a diplomácia és újságírás terén elméleti-gyakorlati jártasságot szerzett politikához kapcsolódó kérdésekben is. Viszont elsősorban mérnök volt, és ezt is kihasználva csak mellékesen foglalkozott politikával apja felügyelete alatt.

Kossuth Ferenc gyermek- és ifjúkorát nagyban meghatározta Karády Ignác. Kossuth Lajos nevelési szempontjait érvényesítve nemcsak a szülők partnere volt a nevelésben, hanem családtaggá is vált az évek során. Azontúl, hogy a gyerekek tudását pallérozta, szorgalmát motiválta, tulajdonképpen apjukká is vált évtizedes nevelői munkája alatt, amit Kossuth Lajos is elismert.¹⁷⁹ Ferencéket kötelességtudatra és önuralomra tanította, viszont nem volt szigorú velük. A társadalmi elvárásoknak megfelelően nevelte a gyerekeket, azaz a Kossuth névhez „illően”. Kossuth fiainak széles körű műveltsége (magas szintű modern és klasszikus nyelvismeret, képzőművészet, zene, költészet, egyetemi certifikátumok mérnöki ismeretekből, természettudományból és bölcsészettudományokból) mindenképpen az ő hatásának tekinthető. Ezért a szülők genetikai és nevelési befolyása mellett nagy valószínűséggel a Karádyhoz köthető impulzusok is Kossuth Ferenc karakterének részét képezték.

Felhasznált források

Magyar Nemzeti Levéltár (MNL OL)

P444 31. tétel. Kossuth Ferenc iratai.

R122. Kossuth Lajos gyermekeire vonatkozó iratok.

R124. Karády Ignác iratai.

R195 7. tétel. Tanárky Gyula levelei és naplója.

¹⁷⁹ MNL OL R124 II. V. 2-13. Karády Ignác iratai. Kossuth Lajos levele Karády Ignáchoz Londonba, Boston, 1852. május 17.

- Ács Gedeon 1989: *Mihelyt gyertyámat eloltom... Bostoni jegyzetek 1856–1863*. Gondolat, Budapest.
- Csorba László 1998: *Teleki László*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Degré Alajos 1876: Deák Ferenczet hol láttam először. In: *Deák-album*. Emlékkönyv. Franklin-Társulat, Budapest, 5–7.
- Deák Ferenc 2001: *Válogatott politikai írások és beszédek. I. 1825–1849*. Osiris, Budapest.
- Die Ministerratsprotokolle Österreichs und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie 1848–1918*. Serie 1: *Die Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848–1867*. Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut, Wien, 2002.
- Gacsályi Gábor 1981: *Az 1848/49-es szabadságharc eseményei Bartha Mór naplója alapján*. Honismereti kutatások Szabolcs-Szatmárban. IX. Helytörténet. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, 3–124.
- Hentaller Lajos – Szatmári Mór 1906: *Kossuth Ferencz harmincz parlamenti beszéde*. Budapest.
- Horváth Mihály 1872: *Magyarország függetlenségi harczának története 1848- és 1849-ben*. 2. kötet. Ráth Mór, Pest.
- IAE III: Kossuth Lajos 1882: *Irataim az emigrációból*. Harmadik kötet. *A remény és csapások kora. 1860–1862*. Athenaeum R. Társulat, Budapest.
- Irányi Dániel – Chassin, Charles-Louis 1989: *A magyar forradalom politikai története, 1847–1849. II. A háború*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Karády Ignác 1848: *Elemi nevelés szülők és nevelők hasznára*. Pozsony.
- KLI VII: Kossuth Ferencz (szerk.): *Kossuth Lajos iratai. VII*. Athenaeum R. Társulat, Budapest.
- KLI VIII: Kossuth Ferencz (szerk.): *Kossuth Lajos iratai. VIII*. Athenaeum R. Társulat, Budapest.
- KLÖM VII: Pajkossy Gábor (szerk.): *Kossuth Lajos összes munkái VII. Kossuth Lajos iratai. 1837. május – 1840. december*. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés. *Kossuth Lajos összes munkái VII*. Akadémiai, Budapest.
- KLÖM XIV: Barta István (szerk.): *Kossuth Lajos összes munkái XIV. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén*. Második rész. 1849. január 1. – április 14. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kocsis Gyula – Reznák Erzsébet (szerk.) 1993: *A ceglédi Turini Század Küldöttség Múzeumbaráti Kör értesítője*. Kossuth Múzeum, Cegléd.
- László Károly 1887: *Napló-töredék. Az 1849-iki menekülteket, internáltakat, különösen Kossuthot és környezetét illetőleg, Törökországban és az amerikai egyesült-államokban*. Franklin Társulat, Budapest.
- Perczel Miklós 2024: *Naplóm az emigrációból 1849–1867*. Line Design, Budapest.
- Perényi József 1905: Szemere Miklós irodalmi hagyatékából. (Erdélyi Jánosnak, Sárossy Gyulának, Fáy Andrásnak, Kerényi Frigyesnek, Vörösmarty Mihálynak és Kossuth Lajosnak Szemere Miklóshoz intézett levelei.) *Irodalomtörténeti Közlemények* (15.) 2. 231–246.
- Splény Béla 1984: *Splény Béla emlékiratai I–II*. Magvető, Budapest.

- Sturm Albert (szerk.) 1897: *Országgyűlési almanach 1897–1901. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és képviselőház tagjairól*. Pesti Lloyd-Társulat Könyvnyomdája, Budapest.
- Szabó T. Attila 1939: *Magyarországi és erdélyi urak. Pálffy János emlékezései. II. Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár*.
- Szemere Bertalan 1869: *Naplóm száműzetésében. Első kötet*. Ráth Mór, Pest.
- Tanárky Gyula 1961: *A Kossuth-emigráció szolgálatában. Tanárky Gyula naplója (1849–1866)*. Szépirodalmi, Budapest.
- Vachott Sándorné 1888: *Rajzok a multból*. In: Abafi Lajos (szerk.): *Figyelő. Irodalomtörténeti közlöny. XXIV. kötet*. Aigner Lajos, Budapest, 15–155.
- Vachott Sándorné 1935: *Rajzok a multból. Emlékiratok (szemelvények)*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Wesselényi Miklós 1903: *Báró Wesselényi Miklós kiadatlan levelei Kossuth Lajoshoz*. Budapest: Athenaeum.

Folyóiratok

- Budapesti Hírlap* (1885)
- Budapesti Közlöny* (1867, 1869)
- Czeplédi Hírmondó* (1924)
- Dundee Courier* (1865)
- Egyetértés* (1894)
- Fővárosi Lapok* (1881)
- Magyar Hírlap* (1897)
- Morning Chronicle* (1858)
- Pesti Napló* (1850, 1867, 1869, 1914)
- Pécsi Lapok* (1867)
- Politikai Ujdonságok* (1869)
- Székesfehérvár és Vidéke* (1889)
- The Morning Advertiser* (1858)
- Vasárnapi Újság* (1866)
- Weekly Chronicle (London)* (1858)

Felhasznált irodalom

- Ballabás Dániel, Pap József (szerk.) 2020: *Az országgyűlés tagjainak archontológiája. Képviselők és főrendek a dualizmus kori Magyarországon II. Az Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának Kiadványai.* Eger. Líceum Kiadó.
- Bayram, Nazir 2003: Kísérletek Kossuth Lajos Kütahjából való megszöktetésére és az Oszmán Birodalom által tett ellenintézkedések. *Aetas* (18.) 2. 97–100.
- Benda Gyula 2008: *Zsellérből polgár – társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban. Keszthely társadalma 1740–1849.* L'Harmattan, Zalaegerszeg.
<https://doi.org/10.56037/978-963-236-148-2>
- Bödeker, Hans Erich 2003: Biographie. Annäherungen an den gegenwärtigen Forschungs- und Diskussionsstand. In: Bödeker, Hans Erich (Hrsg.): *Biographie schreiben.* Max-Planck-Institut für Geschichte, Göttingen, 9–60.
- Busa Margit 1996: *A magyar sajtó bibliográfiája. 1850–1867. II.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.
- Csetri Elek 1994: Kossuth és Wesselényi. *Erdélyi Tudományos Füzetek* 219. 4–21.
<https://doi.org/10.36240/etf-219.01>
- Csorba László 2020: A turini remete. Kossuth Olaszországban. *Rubicon* (31.) 355. 48–65.
- Deák Ágnes 2010: *A koronás Wargha. Egy kettős ügynök Kossuth és a császári rendőrség szolgálatában.* Akadémiai, Budapest.
- Deák Ágnes – Molnár András 2003: *Deák Ferenc.* Vince, Budapest.
- Dezsényi Béla 1959: Kossuth Lajos publicisztikai munkássága az emigrációban. In: Bélyes Pál – Hajdu Helga – Keresztury Dezső – Lázár Péter (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve.* Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 344–362.
- Diószegi István 1997: *A hatalmi politika másfél évszázada. 1789–1939.* História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- Dobos Gyula 2024: „Emelt fővel...” Élet és pályakép Perczel Miklósról. In: Perczel Miklós: *Naplóm az emigrációból 1849–1867.* Line Design, Budapest.
- Farkas Katalin 2006: *Magyar függetlenségi törekvések 1859–1867: a Csáky-Komáromy-féle szervezkedés.* Doktori disszertáció. ELTE, Budapest.
- Farkas Katalin 2008: „Az erős akarat nem ismer akadályt.” A „Negyvenkilencz” című lap története. *Századok* (142.) 3. 697–726.
- Fazekas Csaba 2004: Kossuth Lajos házasságkötésének ügye a egyes házasságokkal kapcsolatos egyházpolitikai vitában (1840–1841). In: Kertész Botond (szerk.): *Kossuth és az egyházak. Tanulmányok.* Luther, Budapest, 70–106.
- Frank Tibor 2006: Az emigráns Kossuth és a politikai marketing születése. In: Herman Róbert (szerk.): *Kossuth Lajos, „a magyarok Mózesé”.* Osiris, Budapest, 177–212.
- Füzes Miklós 1990: *Batthyány Kázmér.* Gondolat – Baranya Megyei Levéltár, Budapest.
- Gyáni Gábor 2017: Historical agency – a szubjektív cselekvő középpontba állítása a történettudományban. In: Vonyó József (szerk.): *Személyiség és történelem. A történelmi*

- személyiség. *A történeti életrajz módszertani kérdései*. Magyar Történelmi Társulat – Kronosz – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Pécs–Budapest, 46–56.
- Hajnal István 1927: *A Kossuth-emigráció Törökországban*. I. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest.
- Hegyaljai Kiss Géza 1934: A Kossuth-fiúk és nevelőjük. *Magyarország*, 1934. március 21. 8.
- Hermann Róbert 2000: *Szószték és csatatér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1849–1849*. Balassi, Budapest.
- Király Tibor 2003: Megnyitó. In: Szabó András (szerk.): *Deák Ferenc emlékezete*. Osiris, Budapest, 9–11.
- Kocsor Ferenc – Láng András – Babós Andreas – Gyuris Petra 2022: A genetikai rokonosság és a szülői kapcsolati minőség hatása a testvérkapcsolatokra. *Magyar Pszichológiai Szemle* (77.) 3. 341–359. <https://doi.org/10.1556/0016.2022.00023>
- Kosáry Domokos 2002: *Kossuth Lajos a reformkorban*. Osiris, Budapest.
- Kövér György 2017: Az élet sokfélesége, a rajz egysége? In: Vonyó József (szerk.): *Személyiség és történelem. A történelmi személyiség. A történeti életrajz módszertani kérdései*. Magyar Történelmi Társulat – Kronosz – Állambiztonsági Szolgálatok történeti Levéltára, Pécs–Budapest, 25–45.
- Kurucz Rózsa 2002: *Az első magyar óvóképző 1837–1843*. Babits Kiadó, Szekszárd.
- Losonczy Tóth Árpád 2008: *Egy boldog menyasszony levelei. Meszlényi Terézia és Tanárky Augusztina levelezése*. Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr.
- Lukács Lajos 1984: *Magyar politikai emigráció 1849–1867*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Merényi-Metzger Gábor 2011: Wesselényi Miklós életének anyakönyvi forrásai. *Erdélyi Múzeum* (73.) 3–4. 124–130.
- Nagy Varga Nóra 2000: Műrokonság, szomszédság, kortársi csoportok, barátság. In: Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós (szerk.): *Magyar néprajz nyolc kötetben. VIII. Társadalom*. Akadémiai, Budapest, 532–557.
- Miru György 1997: *Polgárosodás és alkotmányos átalakulás Schvarz Gyula politikai gondolkodásában*. Kandidátusi értekezés.
- Németh András – Pukánszky Béla 2004: *A pedagógia problémátörténete. Fejezetek az európai család és gyermekkor történetéből*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Pukánszky Béla 2001: *A gyermekkor története*. Műszaki, Budapest.
- Rainer Pál 1995: Kossuth Lajos házassága (1841) és a Kossuth gyerekek menekítése (1849). In: T. Horváth Lajos (szerk.): *„Előttem állott nemzetem ébredése.” Kossuth Lajos 1802–1894*. Athenaeum R. Társulat, Veszprém.
- Sárai Szabó Katalin 2017: „Az igény a tudásra, magam kiművelésére,... nagyon erős volt bennem.” Az önművelés szerepe a 19. század első felében. In: Sasfi Csaba – Ugrai János (szerk.): *Iskola, művelődés, társadalom. Az oktatás, nevelés és művelődés társadalmi látászögei. Rendi társadalom- polgári társadalom 29. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2015. évi, sárospataki konferenciájának tanulmánykötete*. Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 490–504.
- Süli Attila 2016: *Ormai Norbert, az első aradi vértanú*. Line Design, Budapest.

- Szabad György 1977: *Kossuth Lajos politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében*. Kossuth, Budapest.
- Szabad György 1985: *Miért halt meg Teleki László?* Helikon, Budapest.
- Szendrei Ákos 2023: Műfaj és módszertan – Egyének, csoportok, közösségek vizsgálata. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz, Pécs, 78–85.
- Takács Péter 1991: *Deák Ferenc politikai pályája 1849–1867*. Akadémiai, Budapest.
- Takács Péter 2003: Negyvennyolc mitológiája és a neoabszolútizmus valósága. (Deák Ferenc és a passzív ellenállás.) In: Szabó András (szerk.): *Deák Ferenc emlékezete*. Osiris, Budapest, 140–148.
- Tardy Lajos 1967: Kossuth illegális emigrációs folyóirata: a „Negyvenkilenc”. *Magyar Könyvszemle* (83.) 3. 254–255.
- Trócsányi Zsolt 1865: *Wesselényi Miklós*. Akadémiai, Budapest.
- Varga László 2011: A legokosabb befektetés. *Képzés és gyakorlat* (9.) 1–2. 205–218.
- Végh Dániel 2009: Apokrif magyar Don Quijoték a 19. században. *Filológiai Közöny*, (55. 1–2. 49–60.
- Virág Irén 2013: *A magyar arisztokrácia neveltetése (1790–1848)*. Líceum, Eger.
- Visontai-Szabó Katalin 2018: Lélektani folyamatok és ezek következményei a szülők kapcsolatának felbomlása során. *Magyar Rendészet* (18.) 3. 125–137.
<https://doi.org/10.32577/mr.2018.3.8>